

דף יט

'אי משום טביעות עינא אהדרוה ניהלי. ודוקא צורבא מדרבנן, אבל איניש דעלמא לא' — החילוק שבין צורבא מרבנן לעם הארץ, פרש רבנו תם (בתוס' כאן ובגטין כו:), אינו בעצם ההכרה בטביעות עין, אלא החילוק הוא בנאמנות, שאין נאמן אלא צורבא מדרבנן. ואולם הרמב"ן (בגטין שם) פרש דברי רש"י באופן אחר, כי הרי לא מצינו חילוק בדיני נאמנות בין תלמיד חכם לשאר עם הארץ — אלא שאנשים סתם אינם מדקדקים כל כך ואין להם אותה מידה של 'טביעות עין' כצורבא מרבנן. (וכן מובאת שיטה זו בשטמ"ק להלן כו. וכן נקט בדובר צדק' עמ' 58, בשם הראשונים. ע"ש. והרמב"ן עצמו בגטין שם חלק על כך, וכן הביא מהרמב"ם. וכ"כ בחולין צו.). ובאור השיטה הראשונה; אף על פי שבכל איסורין שבתורה לא חילקו בין ת"ח לע"ה — כיון שבהשבת אבידה גילתה תורה להסתמך על כך שאינו רמאי [שכך דרשו מעד דרש אחיך — דרשהו אם רמאי. ע' להלן כו], אם כן בנידון גט שנמצא, הגם שהנידון העיקרי הוא ענין איסור והיה ראוי להאמין בו עד אחד כדין שאר איסורים, [ואין לדון בו מצד 'דבר שבערוה' שאינו פחות משנים — שאין נקרא 'דבר שבערוה' אלא בעת גמר הדבר, כמסירת הגט, אך לא פרטים מסוימים בכשרות הגט. וע' ריש גטין ובמפרשים שם. ואכ"מ], החמירו לדון בו כשאר אבידות ממון, וממילא יש להקל לענין נאמנות צורבא מרבנן. (עפ"י אחיעזר ח"א יד. וכעין זה כתב בשו"ת אגרות משה אה"ע קלו). ובספר אמת ליעקב פרש כוונת התוס' שאין כאן ענין של אמירת שקר ממש, אלא עם-הארץ, אם יתעורר לו ספק כלשהו, חוששין שלא יאמר זאת ויסמוך על נטיית דמיונו לומר כן בודאות שהוא שלו, ולכן יש לחשדו כשמוזהה על פי טביעות-עין שמא יאמר ללא ודאות מוחלטת. לא כן תלמיד-חכם, ודאי ידייק בדבריו אם הוא ודאי או אם יש בלבו פקפוק בדבר. (והביא דוגמא לדבר מכתובות כ:).

ובדבריו מיושבת הערת מהר"ם שיף, במה שתלו (בשבת קיד) גדרו של בזה שמדקדק בחלוקו. כי טעם הדבר הוא שתכונת הדקדוק, בלבד או במחשבתו ודיבורו — היא המגדרת תלמיד חכם לענין השבת אבידה. וע"ע: תשב"ץ ח"ב רמג; בכור שור — שבת קיד.

ועריטב"א גטין כו, שאין הדבר תלוי במידת חכמתו וחריפותו אלא בחסידותו וצדקותו. וכן פסק בערוך השלחן (סו"ט רסב) — שלכן כתב שגם בזמננו ישנו דין 'תלמיד חכם' לענין זה. אלא שדין זה אינו מוסכם. (ע' להלן כד בשאלות ותשובות לסיכום).

'כי אתיא למטרף אמרינן לה איתיה ראייה אימת מטא גיטא לידך. ומאי שנא משטרי חוב...'
— נראה מדברי הגמרא שאין לחוש שתגבה מן הלקוחות לאחר שכבר תשתכח המציאה. וצריך ליתן טעם לדבר; —

ויש לפרש שעיקר החשש קיים רק כשהפירות שמכר הבעל עומדים בעינם. כי אמנם אף אם אכלום הלקוחות, יכולה היא לגבות בין מהבעל בין מהם (כדאמרינן בב"ק קיא: 'רצה מזה גובה רצה מזה גובה') מכל מקום אם אינם בעין יקשה עליה לברר מה קנו מהבעל, ולכן אין חוששין שתמתין עד שתשתכח הנפילה.

[לפי זה היו יכולים לתרץ הקושיא משטר-חוב, ששם חוששין שימתין עד שתשתכח הנפילה — אלא עדיף מזה תרצו, שגם ללא שתשתכח יש לחוש בשטרי חוב שהלקוחות לא יתבעו להוכיח מתי הגיע השטר לידו ויפסידו]. (אילת השחר)

צריך עיון לפי"ז כיצד יתפרש להלן גבי עבד, מדוע לא נחוש לטריפת העבד לאחר שתשתכח הנפילה? ונראה שאין לחוש לכך לפי שייראה תמוה שהמתין זמן מרובה עד שהוציא שטר שחרורו. ואף יתכן שאם המתין זמן רב ולפתע ערער והוציא שטר, גם אם אין הנפילה זכורה, יוכלו הלקוחות לתבוע שיוכיח מתי נשתחרר, כי גם זה מהוה ריעותא כנפילה. וצ"ב. עוד יש לדון, מדוע אין חוששים שמא תוציא את הגט בבית דין אחר, שלא שמעו מהנפילה, ויגבר לה מזמן הכתוב בו? — יש לומר שכל מעשה בית דין יש לו קול, וכיון שהמוצא גט מחזיר על פי בית דין, הלכך ישמעו הלקוחות שנפל ויטענו כנגדו [וגם אם לא יטענו — משמע שאנו טוענים עבורם]. ועוד, כל מציאה יש לה קול (רמב"ן).

ויש סוברים [שלא כדעת רוב הראשונים] שכל אשה המוציאה גטה אינה גובה מן הלקוחות אלא אם תביא ראיה מתי הגיע גט לידה (עריטב"א).

— מה שאמרו (בב"ב קסז) כותבים שטר לאיש אף על פי שאין אשתו עמו, ולא חששו שמא לא יתן לה באותו יום ותטרוף מלקוחות שלא כדין מזמן הכתוב בשטר — כי אין אדם מקדים פורענות לעצמו, ואינו כותב הגט אלא בסמוך לנתינה (ראשונים).

ואם כתב ולא נתן באותו יום — לדעת הראב"ד פסול לגרש בו, שהרי זה שטר מוקדם. ואילו דעת הרמב"ם (גירושין ב) שכשר. ולזה הסכים הרמב"ן, שכיון שאין הדבר מצוי להעשות כאמור, לא פסלו חכמים את הגט.

אמר ר' אבא בר ממל: לא קשיא, הא בבריא והא בשכיב מרע... מתקיף לה רב זביד, והא אידי ואידי דייקאות קא תני' — צריך באור מה היה דעתו של ר' אבא לפרש כן, והלא שנו במפורש 'דייקאות'? — יש לומר כגון מתנת שכיב מרע במקצת, שצריכה קנין ואין יכול לחזור בו וליתן לאחר כמתנת בריא, [אבל אם עמד — חוזר] (רמב"ן ועוד). או שכתב כמתנת שכיב-מרע אלא שהקנה את הגוף מיד, שאז אין יכול לחזור בו (אמרי מהרש"ח).

(ע"ב) 'מתניתין דקתני הא אמר תנו נותנין בשכיב מרע... עד מתקיף לה רב זביד' — קטע זה תוספת מרב יהודא גאון (ראשונים). 'אריכות הלשון מוכיח עליו' (ריטב"א).

וערמב"ן שהשיג על משפט אחד בקטע זה. וכיו"ב יש בריטב"א לעיל יד ובריטב"א 'החדשים' לעיל ג. וכן הראב"ד (מובא ברשב"א כו:): העביר קולמוס על תוספת שהוסיפו בגמרא שם. וכן הביא הריטב"א [החדשים] להלן לח. מרבתי להשיג על נוסחת הגאון שם. ואולם הר"ן שם דחה דבריהם וכתב: 'שאינן לדחות בסברא שלנו דברי קבלה, וכל שכן מאחר שרש"י ז"ל פירשן כעיקר גמרא'.

וכיוצא בזה ישנן במסכת זו תוספות רבות מר"י גאון — כן כתבו הראשונים. ע' רמב"ן לעיל יב. יג. יג: כו: כח. לח. ריטב"א ג. ד"ה בין; ה. (ובר"ן); טו: (ושטמ"ק); כח. לח. ובראשונים להלן צח (ומהרצ"ח); וכן יש במקומות שונים בש"ס — ע' במצוין בקדושין ב. [ועל פי רוב ניכר הדבר מתוך הלשון והסגנון].

(וע' לעיל טו: 'בין לרב בין לשמואל, האי לארעא במאי קא נחית... ובמהר"ץ חיות. [וע' במובא שם מהלחם משנה שיישב דברי הרמב"ם עפ"י אותה קושיא. ואם היא תוספת גאון, עדיין קשה שפסק כן הרמב"ם כנגד סתמא דגמרא]. וע"ע יד דוד; מהר"ץ חיות להלן צח).

'מצא שובר בזמן שהאשה מודה יחזיר לבעל... וליחוש דלמא כתבה ליתן בניסן... שמע מינה איתא לדשמואל, דאמר שמואל: המוכר שטר חוב לחבירו וחזר ומחלו — מחול' — כמה פירושים בהסבר תירוץ הגמרא:

א. אין לך לחוש שתבוא האשה להפסיד הלקוחות שלא כדין, כי מה לה לשקר, הלא יכולה למחול כתובתה. (תוס' כאן ובכתובות יט, הרא"ש, ועוד. ובתומים (סו סקכ"ג) כתב שרוב המפרשים נקטו הסבר זה.) [ואם תאמר, והלא אם תמחל תצטרך לשלם ללקוחות את מלא סכום הכתובה, ועתה אינה משלמת להם אלא את דמי 'טובת הנאה' של מכירתה? יש לומר — וכן מוכח מכמה מקומות — שאף במחילת שטר-חוב אין משלם אלא דמי מכירתו שקיבל. וגם אם מחלה לאחר שכבר נתגרשה, ואפילו למאן דדאין דינא דגרמי. כן היא דעת רב שרירא גאון ודעת התוס', וכן מסתבר. ואולם מכאן אין ראייה לשיטה זו, כי ניתן להעמיד כגון שהיא עכשיו קודם הגירושין, באותו מצב שהיתה בשעה שנכתב השובר, וליטרוף לקוחות' — היינו בעתיד, כשתבוא לידי גביה (הרא"ש). ואמנם שיטת ר"ח רמב"ן ורשב"א שהמחל שטר חוב משלם דמים מלאים, משום דינא דגרמי, ולא רק מה שקיבל תמורת מכירת השטר].

ב. יש מפרשים שאין הטעם משום 'מיגו' [ומעיקרא לא קשה כנ"ל], אלא הודאה זו גופא שמודה שהכתובה פרועה בשובר זה, הריהי כאילו אמרה 'מחול לך' (רמב"ן ועוד. וע"ע אבני מילואים קי סק"ד. ומרש"י ניתן לדייק כפירוש זה או כפירוש הראשון — ע' מהר"ם שיף).

ג. יש מפרשים, הואיל ויכולה למחול יש לנו להניח שתמחל לבעלה (כדאמרינן בב"ק פט), ועל כן אין מצוי כלל שיימצאו קונים לכתובתה, ולדבר שאינו מצוי — לא חששו (הרא"ש).

ד. רבנו חננאל (ע' ברי"ף ור"ן — כתובות פו) פרש טעמו של שמואל שהמוכר שט"ח וחזר ומחלו — מחול, מפני שיכול המלוה לומר עיינתי בחשבוני ומצאתי שאינו חייב לי, או: כמדומני שפרע לי וכדומה. ולטעם זה, כתב, שכיב-מרע שמדייק ונותן, אינו יכול למחול. נמצא לפי זה שהמחילה מועילה כתוצאה מכך שבכחו לטעון 'פרוע'.

והר"ן (שם) הקשה על דבריו מסוגיתנו, שמבואר בה לכאורה להפך, שטענת פרועון תלויה במחילה, שלכך נאמנת לומר פרוע בשובר זה, מפני שיכולה למחול.

ויש לפרש הסוגיא לשיטת ר"ח להפך; אין כוונת הגמרא שהאשה נאמנת מכח דברי שמואל, אלא הכוונה להוכיח מן הברייתא שהלכה כשמואל שיכולה למחול הגם שיש בזה חובה לקונה, שהרי כשטוענת 'פרוע' מהתאריך שבשובר הרי היא חבה לאחרים ואעפ"כ האמינוה, וטעם הדבר הוא, כי כל כחו של הקונה לתבוע החוב שרכש, מכחה של האשה הוא בא, וכל הסתמכותו — עליה, לכך יכולה לומר פרוע ולבטל כחו. ואם כן הוא הדין מוכר שטר חוב יכול למחול, שהרי זה כאומר פרוע (עפ"י שו"ת אור לציון ח"א חו"מ ב).

דף כ

'הכא במאי עסקינן בשטר כתובה יוצא מתחת ידה' — ולא חששו שמא מכרה את השטר אגב קרקע, ועדיין השטר בידה — כי אין הלקוחות סומכין דעתם אם אינה מוסרת להם את הכתובה. ורב האי גאון כתב מפני קושיא זו שאין שטר נקנה ב'אגב' [מלבד בשטר מכירת אותה קרקע עצמה]. וכן כתב רבנו חננאל (הרא"ש).

'עדין בחתומיו זכין לו' — כתבו התוספות שתקנת חכמים היא שזוכה משעת החתימה. ונסתפקו